

УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
і.м. М.П.ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

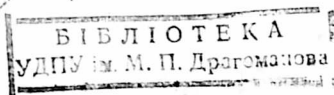
РЕШЕТНЯК ВІКТОР ФЕДОРОВИЧ

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
В ПРОЦЕСІ ПРОДУКТИВНОЇ ПРАЦІ

ІЗ.00.02 Методика трудового навчання.

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

К И Ї В - 1994

НБ НПУ
імені М.П. Драгоманова

100313746

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент
Р.О. Захарченко

Офіційні опоненти - дійсний член АПН України, доктор педагогічних наук, професор В.М. Мадзигон

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник І.С. Волошук

Провідна організація - Чернігівський педагогічний інститут.

Захист відбудеться "14 вересня 1994 р. о "14⁰⁰" год.
на засіданні спеціалізованої ради К 01.33.03 в Українському державному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова (252030, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.

Автореферат розісланий "10 серпня 1994 р.

Вчений секретар спеціалізованої ради, кандидат педагогічних наук
доцент

В. К. Сидоренко

Актуальність дослідження.

Школа покликана навчати і виховувати підростаюче покоління, виходячи з реальних вимог життя і з врахуванням назрівальної соціально-економічної перспективи, тобто відобразити, а по можливості й упереджувати процеси існуючі в суспільстві. Стратегія на перспективу вирішена – це ринкова економіка, яка поступово вступає в свої права. Сьогодні необхідно готувати школярів до майбутньої продуктивної праці в умовах ринкових відносин. Чи можлива така підготовка без трудового навчання, поєднання навчання з продуктивною працею? Дослідження психологів переконливо показують, що підготовка до будь-якої практичної діяльності не можлива без участі в ній. Це стосується і продуктивної праці. Більш того, в існуючих концепціях виховання творчої особистості трудові діяльності відводиться особливе місце.

Вихідними для нас є положення про примат праці, трудової діяльності в системі виховання людини. Саме праця, як відомо, є і засобом всебічного гармонійного розвитку особистості; основою для виховання моралі; громадського виховання; умовою формування загального світогляду; джерелом вироблення колективістської спрямованості; засобом підготовки учнів до виробничої і громадської діяльності; сферою самоствердження і досягнення високих показників в інтелектуальному і фізичному рівнях; мірою соціальної значимості і щастям життя кожного.

Продуктивна праця школярів все більше привертає увагу вчених педагогів. На необхідність участі молоді в продуктивній праці, поєднанні її з навчанням і вихованням вказували значні педагоги минулого (Ж.Ж.Руссо, А.М.Радічев, К.Д.Ушинський та ін.). Значний внесок у розробку теорії і методики використання продуктивної праці з виховною метою внесли А.С.Макаренко, В.А.Сухомлинський, С.Т.Шацький та ін. Вагомий внесок у розробку теоретичних основ трудової підготовки школярів з використанням засобів продуктивної праці зробили Н.Р.Атутов, С.Я.Батишев, Ю.К.Васильев, К.Н.Катханов, О.І.Качнев, А.А.Киверялг, Д.А.Тхоржевський, В.А.Поляков, В.М.Мадзігон, А.М.Пашинський, А.А.Калініченко, І.А.Томілін, С.М.Шабелов і ін.

Питання підвищення ефективності продуктивної праці школярів, їх підготовки до праці розглянуті в дослідженнях Л.В.Ботягова, Л.Ю.Гордіна, В.М.Ломкіна, В.М.Казакевича, А.І.Кочетова, М.С.Марьенко, І.Д.Чернишенко та ін.

Багато авторів педагогічних досліджень звертають увагу на розвиток і виховання якостей особистості в процесі продуктивної праці школярів. Ці питання висвітлені в працях Л.Я.Бондарева, М.А.Данилова, Д.М.Зембицького, Г.Є.Левченко, Г.В.Наумова, Н.Г.Чукова, В.М.Яковлева та ін.

Психологічні аспекти формування особистості школярів в процесі трудової підготовки розглядались в роботах П.Я.Гальперіна, Ф.І.Іващенко, Г.Н.Кабанової, Є.А.Клімова, Д.І.Фельдштейна, К.К.Платонова та ін.

Ряд важливих питань що мають безпосереднє відношення до підвищення ефективності продуктивної праці школярів, сформульовані в роботах А.Н.Антонова, Я.М.Галкаускаса, А.С.Карамяка, П.І.Рябцева, М.І.Монахова, В.І.Морєєва, Н.І.Остапенко, В.І.Яценко та ін. Співвідношення матеріальних і моральних стимулів трудової діяльності учнів дослідили К.Н.Волков, А.Ю.Гордін, С.А.Кареліна, Є.Г.Костяшкін, М.А.Малишев, М.І.Скаткін, А.А.Фролов та ін.

Ряд дослідників вивчали вплив продуктивної праці школярів на вибір професії, формування професійних нахилів, здібностей (І.Н.Назимов, Є.А.Клімов, В.Н.Чебишева, А.Л.Кондратьєва, С.В.Чистякова та ін.).

Разом з тим, аналіз літератури з питання поєднання навчання з продуктивною працею, а також практики організації продуктивної праці учнів показав, що на даний час залишається не достатньо дослідженими і потребують вирішення такі задачі:

- розкриття і обґрунтування методичних і теоретичних основ поєднання навчання з продуктивною працею загальноосвітній і професійній школі;

- виявлення об'єктивних основ поєднання навчання з продуктивною працею в умовах переходу до ринкових відносин;

- виявлення техніко-економічних і соціально-психологічних вимог поєднання навчання з продуктивною працею;

- обґрунтування рівнів продуктивної праці в умовах середньої загальноосвітньої школи і форм реалізації ідеї поєднання навчання з продуктивною працею;

- визначення показників і критеріїв педагогічної ефективності продуктивної праці учнів.

Однією з таких задач, яку ми ставимо метою нашого дослідження, є формування пізнавальної активності як якості особистості в процесі продуктивної праці учнів старших класів. При цьому має місце проблема, яка ґрунтується на наступних засадах:

- пізнавальна активність є якістю особистості;
- якості особистості формуються в діяльності;
- для кожного віку існує своя провідна діяльність;
- Для досліджуваного нами старшого шкільного віку такою провідною діяльністю є суспільно корисна праця, значне місце в якій займає продуктивна праця, полягає в тому, що на даний час відсутні спеціальні дослідження продуктивної праці учнів старших класів і розробки, які дозволяють активізувати пізнавальну діяльність учнів в процесі її організації.

Актуальність даної теми зумовлена соціальним замовленням суспільства школі, яка покликана забезпечити цілеспрямоване залучення учнів до трудової діяльності з метою розвитку їх ініціативи і підприємливості в умовах становлення ринкової економіки.

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ - пізнавальна діяльність учнів старших класів.

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ - педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності старшокласників в процесі продуктивної праці.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ - виявити, обґрунтувати і експериментально перевірити педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності учнів старших класів в процесі продуктивної праці.

Дослідження підпорядковане перевірці робочої ГІПОТЕЗИ.

Суспільно корисна продуктивна праця учнів буде сприяти розвитку пізнавальної активності учнів і відповідати завданням удосконалення підготовки їх до праці в сфері матеріального виробництва за наступних умов:

- практичні виробничі завдання носитимуть предметний суспільно корисний характер і являтимуть собою систему побудовану на основі трьохрівневої моделі;

- модель встановлює відповідність рівня формування якості змісту практичної роботи, формам і методам її організації.

У відповідності з поставленим метам і робочим гіпотезам визначені такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати існуючі засоби розвитку пізнавальної активності учнів в педагогічній літературі і практиці роботи школи.

2. Визначити і обґрунтувати педагогічні умови, які забезпечують активізацію пізнавальної діяльності старшокласників в процесі продуктивної праці,

3. Побудувати модель активізації пізнавальної діяльності учнів 10-11 класів в процесі продуктивної праці.

4. Провести експериментальну перевірку ефективності педа-

гогічних умов активізації пізнавальної діяльності і розробити методичні рекомендації по їх реалізації в педагогічній практиці.

МЕТОДОЛОГІЧНОЮ ОСНОВОЮ дослідження стали базисні положення філософської теорії пізнання, психолого-педагогічної теорії розвиваючого навчання та активізації пізнавальної діяльності школярів, теорія оптимізації дидактичного процесу.

ОСНОВНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ:

-вивчення і аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми;

-вивчення та узагальнення передового досвіду шкіл, навчально-виробничих комбінатів ;

-експертні оцінки незалежних характеристик;

-бесіди, спостереження, інтерв'ю з учнями, вчителями, батьками, анкетування, аналіз результатів виробничої праці школярів, математична статистика;

-педагогічний експеримент.

БАЗОЮ для проведення експериментальної роботи були обрані школи Глухівського району, окремі етапи формуючого експерименту проводились в школах В.Богачського району Полтавської області, а також СНТУ-31 і СНТУ-15 м.Глухова.

Дослідженням було охоплено 1256 учнів, 95 вчителів, 56 організаторів продуктивної праці, 51 майстра виробничого навчання.

Дослідження виконувалось в чотири етапи:

1 етап дослідження 1989-1990 навчальний рік. Проводилось вивчення стану проблеми за літературними джерелами і в практиці шкіл. Розроблявся і проводився констатуючий експеримент.

2 етап дослідження 1990-1991 навчальний рік. Проводився аналіз результатів констатуючого експерименту. Розроблялась методика формуючого експерименту. Проводився перший етап формуючого експерименту.

3 етап дослідження 1991-1992 навчальний рік. Аналізувались результати першого етапу формуючого експерименту. Проводився другий етап формуючого експерименту.

4 етап дослідження 1992-1994 навчальні роки. Аналізувались результати проведених досліджень, проводилась обробка даних, формувались висновки та виконувалось оформлення роботи.

НАУКОВА НОВИЗНА дослідження полягає в обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов підвищення ефективності розвитку пізнавальної активності старшокласників в процесі продуктивної праці.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ дослідження - в розгляді нових підходів до принципів поєднання навчання з продуктивною працею, що забезпечує підвищення ефективності процесу формування творчої особистості.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ дослідження полягає в обґрунтуванні умов, що дозволяють підвищити ефективність формування пізнавальної активності учнів в процесі продуктивної праці в практиці роботи шкіл.

ОБґРУНТОВАНІСТЬ І ВІРОГІДНІСТЬ отриманих даних забезпечені всебічним характером дослідження, репрезентативністю статистичної виборки, кількісною обробкою та якісним аналізом результатів експерименту.

НА ЗАХИСТ виносяться:

1. Положення про необхідність формування пізнавальної активності в процесі взаємозв'язку навчання з продуктивною працею учнів.

2. Теоретичне і практичне обґрунтування педагогічних умов формування пізнавальної активності в процесі продуктивної праці учнів.

АПРОБАЦІЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Результати дослідження друкувались і доповідались на засіданнях кафедри трудового навчання і креслення та звітних наукових конференціях кафедр Українського державного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (м.Київ, 1989-1992 рр.); Глухівського державного педагогічного інституту (м.Глухів, 1989-1992 рр.), обласній науково-дослідницькій конференції "Педагогічні надбавки Н.К.Крупської та перебудова середньої та вищої освіти" (м.Глухів, 1989 р.), міжвузівському семінарі-раді "Організація і зміст продуктивної праці учнівської та студентської молоді в умовах переходу до ринкових відносин" (м.Кривий Ріг, 1992 р.), журналі "Школа и производство", 1990р., № с.59.

На основі розробок, одержаних в результаті досліджень, була організована продуктивна праця учнів ряду шкіл Глухівського району Сумської області, В.Богачського району Полтавської області, СПТУ-31, СПТУ-15 м.Глухова, що забезпечило підвищення ефективності формування пізнавальної активності учнів 10-11 класів.

СТРУКТУРА роботи: дисертаційне дослідження складається із вступу, двох розділів, заклчення та бібліографії.

У вступі обґрунтована актуальність теми, формується мета й гіпотеза дослідження, визначені об'єкт, предмет і завдання роботи, охарактеризовані методи та етапи наукових пошуків, викладені положення, що виносяться на захист, розкриті методологічні і теоретичні основи, наукова новизна і вірогідність, дана оцінка значення проведеного дослідження.

В першому розділі "Проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів X-XI класів в процесі продуктивної праці" на основі аналізу існуючих досліджень дається характеристика проблеми: розкривається сутність пізнавальної активності як якості особистості, показується значимість активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі продуктивної праці як умови формування даної якості; розглядаються особливості формування пізнавальної активності старшокласників в процесі поєднання навчання з продуктивною працею.

У другому розділі "Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності старшокласників в процесі продуктивної праці" розкривається система організації пізнавальної діяльності старшокласників в процесі організації продуктивної праці на основі розробленої методичної моделі, яка визначає рівні формування якості і встановлює їх відповідність направленості мотивації змісту продуктивної праці, формам і методам організації.

В заключенні викладені основні висновки проведеного дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ.

Пізнавальна активність, що проявляється в спрямованості і стійкості пізнавальних інтересів, прагненні до ефективного оволодіння знаннями і засобами діяльності, в мобілізації вольових зусиль направлених на досягнення пізнавальної мети, є однією з провідних якостей особистості, що зумовлює ефективність пізнавальної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність формування пізнавальної активності учнів. Засобом вирішення даного завдання виступає процес активізації пізнавальної діяльності, тобто система засобів, форм і методів, направлених на розвиток пізнавальної активності учнів.

Проводячи дослідження питання у психолого-педагогічній літературі ми керувалися висновками тих психологів, які, вказуючи на діяльність як фактор формування якостей особистості, виділяють при цьому в кожному віці провідну діяльність.

Досліджуючи концепції психічного розвитку, ми побачили, що в найбільш обґрунтованих періодизаціях психічного розвитку учнів дослідники виділяють підлітковий вік і вказують на суспільно корисну професійну діяльність як на провідну в цьому віці.

В навмисне створюваній суспільно корисній діяльності не тільки визначається місце підлітка в суспільстві, але й закладається його соціальна позиція. Ця діяльність включає дітей

в найбільш дійову форму спілкування, в ній підлітки опановують відношення, притаманні світу дорослих, отримують в цьому світі визнання. Вона сприяє активному формуванню особистості підлітка, його самосвідомості, забезпечує перебудову його потребно-мотиваційної сфери. Але така діяльність не виникає стихійно, а цілеспрямовано формується. Намагання виявити структуру суспільно-корисної діяльності робились дослідниками неодноразово. Найбільш продуктивною в системі психологічних знань ми вважаємо схему, запропоновану А.І.Леонтьєвим. Спираючись на цю схему, ми при характеристиці суспільно-корисної діяльності підлітків відзначаємо такі компоненти:

- мотивом є особиста відповідальність за доручену справу, як реалізація потреби в самоствердженні себе в суспільстві;
- змістом є суспільно-корисна праця;
- структура задається багатоплановими, що визначаються поставленим метам, взаємовідносинами підлітків у колективі.

Найбільш повно задовольняє цим компонентам цілеспрямована продуктивна праця учнів в системі суспільного виробництва.

На наступному етапі досліджені мотиви продуктивної праці учнів 10-11 класів і виділені основні: пізнавальні, творчі, продуктивні, самовиховні, наслідувальні, професійні, матеріальні і визначені їх характеристики.

Розглянемо рівень мотивування продуктивної праці учнів як якісний показник формування пізнавальної активності. Проводимо констатуючий експеримент і аналізуємо стан розвитку пізнавальної активності з цих позицій. Для цього вводимо показники оцінки формування виділених мотивів.

Таблиця 1.

Мотиви	Показники оцінки
Пізнавальні	1. Інтелектуальне насичення продуктивної праці, рівень зв'язку з трудовим навчанням.
Творчі	2. Спроможність форм організації забезпечити можливість вирішення творчих задач в процесі продуктивної праці.
Продуктивні	3. Спроможність форм організації підняти змістовний рівень продуктивної праці.

Наслідувальні	4.Спроможність форм організації підвищити суспільну значимість продуктивної праці.
Самовиховання	5.Спроможність форм організації підвищити ступінь виробничої самостійності. 6.Спроможність форм організації підняти ступінь економічної самостійності.
Професійні	7.Спроможність форм організації підняти ступінь професійної направленості продуктивної праці.
Матеріальні	8.Спроможність форм організації підняти економічну ефективність продуктивної праці.

Аналіз існуючих форм організації продуктивної праці учнів показав низький рівень її мотивування, а звідси відповідно низький рівень педагогічної ефективності.

Більш того, аналіз практики показав, що більшість учнів зайняті продуктивною працею, яка не тільки не потребує напруження творчих здібностей, а навіть не пов'язана з програмами трудового навчання. Такою працею, в якій ступінь реалізації програми трудового навчання не перевищує 10% зайнято: учнів 8-х класів - 73%; 9-х класів - 63%, 10-х класів - 62%, 11-х класів - 64%. Дані, отримані в результаті спостережень, також показують низький рівень інтересу учнів до праці, який оцінювався по кількості запитань по темі практичної роботи і кількості внесених доповнень в організацію праці.

Дослідження з допомогою анкет, що відображають можливість реалізації виділених мотивів продуктивної праці, також показало низький рівень їх розвитку. За загальними підсумками анкетних даних більше 50% учнів старших класів висловили негативне ставлення до продуктивної праці.

В результаті аналізу теорії і практики організації продуктивної праці учнів ми робимо такі висновки.

1. Пізнавальна активність є однією з провідних якостей особистості.

2. Активізація пізнавальної діяльності є засобом формування пізнавальної активності.

3. Продуктивна праця є провідною діяльністю для учнів 10-11

класів. Відповідно виникає необхідність формування пізнавальної активності в процесі продуктивної праці.

4. Ефективність формування пізнавальної активності в процесі продуктивної праці може бути забезпечена за таких умов:

- залучення учнів старших класів до продуктивної праці, яка відповідає рівню їх теоретичної підготовки, забезпечує можливість реалізації знань, умінь та навичок, отриманих на уроках трудового навчання;

- розвиток пізнавальної активності на основі побудови моделі формування даної якості, що вимагає розробки рівнів активності, встановляє їх відповідність спрямованості мотивації, змісту продуктивної праці, формам і методам їх організації, що дає змогу найбільш повно задовольнити мотиви даної діяльності.

На наступному етапі переходимо до побудови такої моделі. Визначаємо рівні формування пізнавальної активності і вводимо їх характеристики.

Перший рівень - відтворююча активність - характеризується бажанням учня зрозуміти, запам'ятати і відтворити знання, уміння і навички, оволодіти засобами їх застосування по аналогії.

Другий рівень - інтерпретуюча активність - характеризується бажанням учня виявити зміст вивченого, проникнути в суть явища, бажанням пізнати зв'язки між явищами і процесами, оволодіти засобами використання знань, умінь і навичок в інших умовах.

Третій рівень - творчий рівень активності, характеризується цікавістю і бажанням не тільки глибоко проникнути в суть явищ і їх взаємозв'язків, а ще й знайти для цього новий засіб. На цьому рівні активності школярі проявляють бажання використати знання, уміння і навички в новій ситуації, тобто зробити перенесення знань та засобів діяльності в умови, які до цього часу їм не були відомі. Маючи на увазі викладені позиції, визначаємо направленість мотивації на кожному рівні. Для прикладу наведемо послідовність змін напрямку мотивації на кожному рівні пізнавального мотиву.

Форми і методи продуктивної праці повинні забезпечувати наступну спрямованість мотивації (пізнавального мотиву):

I-й рівень - це розуміння практичної задачі, відпрацювання, запам'ятовування та відтворення знань, умінь та навичок, оволодіння засобами їх використання за зразком.

II-й рівень - це проникнення в суть явища, що лежить в основі практичного завдання, бажання пізнати зв'язки між явищами і про-

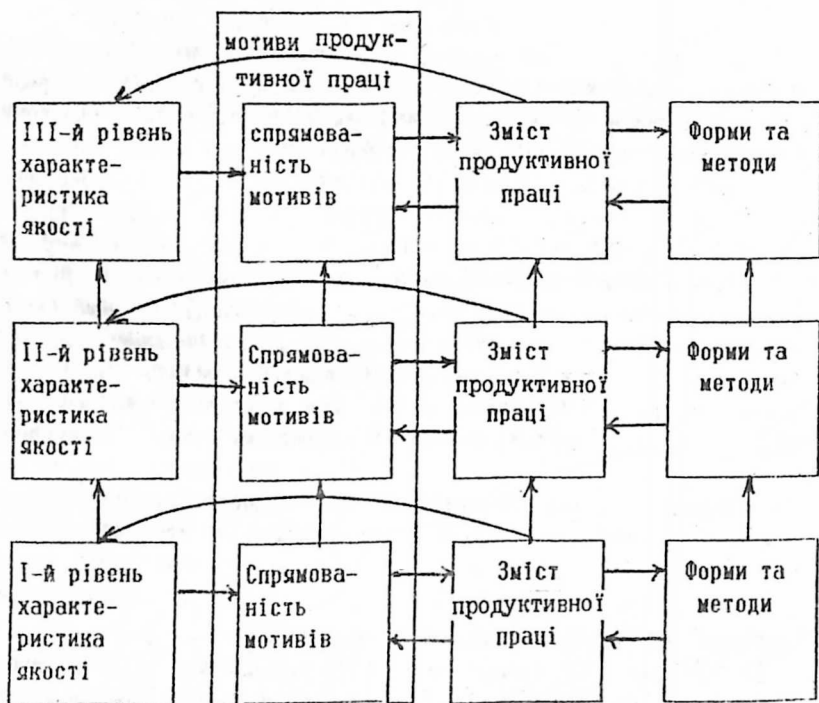
цесами, оволодіти засобами застосування знань, умінь і навичок в змінених умовах.

III-й рівень - це бажання не тільки глибоко проникнути в суть явищ і їх взаємозв'язків, що лежать в основі практичного завдання, а ще й знайти для цього новий засіб, забезпечити використання знань, умінь та навичок у новій ситуації, тобто здійснити перенесення знань та засобів діяльності в умови, які на даний час не були відомі учневі.

Встановивши характеристики рівнів формування пізнавальної активності та визначивши спрямованість мотивації продуктивної праці на кожному рівні, ми отримали можливість сформулювати вимоги до змісту, форми і методів, що забезпечують розвиток пізнавальної активності. Ці вимоги впливають із характеристики якостей та спрямованості мотивації на кожному рівні.

Таким чином, ми отримали структуру моделі розвитку пізнавальної активності.

Таблиця 2.

В процесі дослідно-експериментальної роботи на практиці була перевірена можливість підвищення рівня пізнавальної активності учнів на основі педагогічних умов розроблених з урахуванням побудованої моделі.

Розглянемо деякі результати цієї роботи. Як один із показників, що характеризують ступінь пізнавальної активності учнів, ми виділили відношення до продуктивної праці, яке оцінювалось в процентах на основі розробленої нами анкети, побудованої на основі виділення мотивів діяльності і оцінки ступеня мотивації на кожному рівні. В результаті ми маємо такі дані, що характеризують відношення учнів до продуктивної праці експериментальній і контрольній групах на кожному рівні. (Відповіді на анкету).

Таблиця 3.

Рівні	I		II		III	
	експ.	контр.	експ.	контр.	експ.	контр.
Кількість учнів	45	45	45	45	45	45
Ступінь реалізації програми трудового навчання	80%	80%	80%	80%	80%	80%
Показники	%	%	%	%	%	%
Досліджувані питання. ПОТРЕБАЄТЬСЯ, ЧОМУ?						
-складна, відповідальна робота	70	25	77	21	89	18
-можна на практиці використати знання, одержані на заняттях з ТН	41	13	49	7	66	2
-є змога перевірити свої сили у вирішенні складних практичних задач	28	11	47	4	58	-
-треба допомогти господарству у виконанні дер-						

мавного плану	15	39	19	31	17	28
-є змога показати товаришам свої здібності	60	19	66	11	79	13
-є змога практично познайомитись із своєю майбутньою професією	42	24	54	11	66	7
-подобається система організації праці	57	5	63	4	84	2
II. НЕ ПОДОБАЄТЬСЯ, ЧОМУ?						
-дуже проста робота	8	61	4	67	1	74
-дуже складна робота	7	2	8	4	8	3
-фізично важка	-	25	-	29	1	26
-відсутня можливість використання знань, одержаних на заняттях з ТН	1	34	-	46	-	52
-низька матеріальна винагорода	46	49	33	56	21	61
-праця не відповідає професійним інтересам	55	76	45	89	35	93
-не подобається система організації праці	3	49	-	58	1	63

Як видно з таблиці, зрізи, проведені на всіх трьох рівнях розвитку пізнавальної активності. 1 група експериментальна, 2 контрольна.

У першій групі досліджувались учні, які займались продуктивною працею в арендній учнівській бригаді, де теоретично значна ступінь реалізації програми з трудового навчання. Разом з тим,

практично ступінь прямого переносу знань, як видно з результатів анкетування, дуже незначна: 13, 7 і 2% (за оцінкою учнів) відповідно на I, II, III рівнях. В такій же мірі на відсутність можливості творчого підходу до справи говорять наступні дані. На першому рівні на таку змогу вказали тільки 11% учнів, на II - 4%, на III - 0%. Практично всі показники другої контрольної групи за рівнем мотивування продуктивною працею значно нижчі, ніж в експериментальній. Разом з тим, можна прослідкувати і деяку закономірність. В експериментальній групі показники мотивування зростають на кожному рівні. В контрольній групі вони спадають. Привертають увагу показники, які характеризують відповідність праці професійним інтересам. В експериментальній групі від I-го до III-го рівнів спостерігається підвищення професійної відповідності. По контрольній групі цей показник навпаки падає. Таким чином має місце залежність між системою організації праці і ефективністю професійної орієнтації учнів.

Наступним етапом контролю було проведення контрольних робіт з поглибленого трудового навчання. Роботи були розроблені таким чином, що дозволяли виявити свідомість засвоєння знань, сформованість умінь опрацювання учбової інформації: засвоювати, виділяти головне, узагальнювати, конкретизувати. В результаті ми отримали наступні показники якості їх виконання.

Таблиця 4.

Рівні	I		II		III	
	експ	контр	експ	контр	експ	контр
Кількість учнів	45	45	45	45	45	45
Ступінь реалізації програмного матеріалу	80%	80%	80%	80%	80%	80%
Групи	експ	контр	експ	контр	експ	контр
Показники	z	z	z	z	z	z
Відмінно	39	25	47	23	68	15
Добре	24	21	31	21	30	13
Задовільно	35	48	13	53	2	68

Незадовільно	2	6	1	3	-	4
--------------	---	---	---	---	---	---

Цифри в таблиці показують, що на першому рівні, де за допомогою контрольних робіт перевірявся ступінь розвитку свідомості засвоєння знань, а також вміння відтворити вивчений матеріал, різниця в показниках експериментальної і контрольної груп незначна. На другому і третьому рівнях, де за допомогою контрольних робіт перевірялась сформованість вмінь опрацьовувати навчальну інформацію, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, конкретизувати, результати показують значну різницю показників в експериментальній і контрольній групах.

Такому ж контролю піддавалась і продуктивна праця учнів. З цієї метою кожному учневі були доведені практичні завдання на виконання конкретних виробничих операцій. Практичні завдання розроблялись за тією ж методикою, що й теоретичні, тобто такі, що дають можливість перевірити надійність засвоєння вмінь і навичок виконання операцій, показують ступінь сформованості вмінь роботи перенесення практичних операцій по аналогії і здібності узагальнювати і використовувати вміння та навички в змінених умовах. В результаті ми одержали наступні показники.

Таблиця 5.

Рівні	I		II		III	
	експ	контр	експ	контр	експ	контр
Кількість учнів	45	45	45	45	45	
Ступінь реалізації програмного матеріалу	80%	80%	80%	80%	80%	80%
Показники	%	%	%	%	%	%
Відмінно	41	26	48	22	73	14
Добре	27	23	34	20	23	11
Задовільно	32	48	18	58	4	69

Незадовільно	-	3	-	4	-	6
--------------	---	---	---	---	---	---

Дані таблиці 5 показують, що на першому рівні різниця між експериментальною і контрольною групами в якості виконання практичних завдань, направлених на виявлення надійності практичних вмінь та навичок не дуже значна, зате вже на II і III рівнях, де завдання включали матеріал, що виявляє здібність учнів виконати завдання по-аналогії, а також узагальнити і використати вміння та навички в змінених умовах, ми маємо значну різницю в показниках якісного виконання завдань.

Останніми показниками, що перевірялись на всіх трьох рівнях, стали:

1. Робота учнів з технічною літературою (на уроках виробничого навчання та в позашкільний час).

2. Звертання учнів із запитаннями по темі продуктивної праці до викладача і майстра.

В результаті ми отримали такі дані:

Таблиця 5.

Рівні	I		II		III	
	експ	контр	експ	контр	експ	контр
Кількість учнів	45	45	45	45	45	
Показники	%	%	%	%	%	%
Робота учнів з технічною літературою	5	2	15	3	23	2
Звертання учнів із запитаннями до викладача професійної підготовки	7	2	24	3	31	2
-до майстра виробничого навчання	2	4	31	7	48	4

Як бачимо, дані цифри показують незначну різницю в показни-

ках експериментальної і контрольної груп на I рівні, але значно вагомі на II і III рівнях. Також вагомою є різниця показників експериментальної і контрольної груп між I і II та I і III рівнями.

На основі аналізу зрізів експериментальної роботи на всіх трьох рівнях в контрольній і експериментальній групах проводився контроль результативності експериментальної роботи і її корекція. Результати роботи по розвитку пізнавальної активності на основі побудови моделі розвитку даної якості відображені в таблицях, прораховані з допомогою методів математичної статистики і наочно демонструють безумовну достовірність різниці процентних чисел в експериментальній і контрольній групах на кожному рівні.

Таким чином, на основі одержаних даних по результатах експериментальної організації продуктивної праці учнів можна зробити такі висновки:

- продуктивна праця є необхідною умовою розвитку пізнавальної активності учнів старших класів;

- процес формування пізнавальної активності в процесі продуктивної праці передбачає створення цілеспрямованої системи, в якій визначені рівні, на кожному з яких встановлюється відповідність характеристики якості направленості мотивації, змісту продуктивної праці, формам і методам її організації;

- використання трьохрівневої моделі розвитку пізнавальної активності дозволяє підвищити мотивованість діяльності на кожному рівні, забезпечує організацію цілеспрямованого і послідовного процесу формування якості, ефективність якого підтверджується одержаними результатами експериментальної організації продуктивної праці учнів.

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

1. Бригадно-ланкова поопераційна форма організації трудової діяльності, як шлях реалізації ідеї Н.К.Крупської про формування в школярів інтересу до праці//Тези доповідей обласної науково-дослідницької конференції "Педагогічні надбання Н.К.Крупської та перебудова середньої і вищої освіти", м.Глухів, 1989 р. - с.98.

2. Поопераційний підхід.// Школа і виробництво, 1990 р., №2. с.59

3. Прогресивні форми організації продуктивної праці школярів// Звітна науково-практична конференція викладачів, м.Глухів, 1990-с.11.

4. Активізація пізнавальної діяльності в процесі організації

продуктивної праці старшокласників// Тези доповідей міжвузівського семінару-ради "Організація і зміст продуктивної праці учнівської та студентської молоді в умовах переходу до ринкових відносин, м.Кривий Ріг, 1992 - с.21.

Підписано до друку 04.08.1994р.Об'єм С.9.Формат 60x84 1/16
Друк офсетний.Тир.100пр.зам.190.Безплатно.
Дод УДПУ ім.М.П.Драгоманова Київ Пирогова 9.